

Sunuş

Sosyoloji Dergisi'nin Göç Özel Sayısı ile (3. Dizi, 27. Sayı, 2013/2) karşınızdayız. Toplam 19 makalenin yer aldığı bu özel sayımız, Türkiye'ye göçlerden Türkiye'den göçlere, bir zorunlu göç örneği olarak mübadeleden çokkültürlülüğe kadar geniş bir yelpazede, daha çok saha araştırmalarına dayanan makaleler ile oldukça zengin bir içeriğe sahip.

Göç, insanlık tarihi kadar eski bir toplumsal olgudur. Binlerce yıldır insanlar –gerek birey gerekse topluluk olarak– savaşlar, doğa şartlarının zorlaması, yiyecek bulabilmek, hayatta kalabilmek, yeni yerler fethetmek veya keşfetmek gibi farklı nedenlerle sürekli hareket halindedir. Modernleşme yeni ulaşım araçları ile teknik olarak insan hareketliliğini hızlandırırken; modern ulus-devlet sistemi, ülke sınırlarının geçirgenliklerini yitirmesine yol açmış; bir ülkeden başka bir ülkeye gitmek bir dizi yasal prosedürü aşmayı gerektirir hale gelmiştir. Immanuel Kant'ın, dünya vatandaşlığı ve insanların özgürce istediği yere gidebilmesi gibi bir ütopyası varken, özellikle üçüncü dünya vatandaşları için –ister yasal ister yasadışı yollarla– gelişmiş ülke sınırlarını aşmak her geçen gün biraz daha zorlaşmaktadır.

I. ve II. Dünya Savaşları'nın neden olduğu göç hareketleri milyonlarca insanı yurdundan etmekle kalmamış, dünya haritasının yeniden çizilmesini de beraberinde getirmiştir. Ulus devletlerin kurulmaya başlaması, başka ülkelerde etnik azınlık olarak yaşayan toplulukları göçe zorlamıştır.

Mültecilik dünya gündeminin ilk sıralarındaki yerini korurken, savaşlar tarihin ilk dönemlerinden beri insanları yaşayageldikleri yerden eden en temel göç nedeni olmaya devam etmektedir. Küçük tekneler veya şişme botlar ile başlayan *umuda yolculuk*, birçok defa hedefe ulaşmadan Akdeniz ülkelerinin kıyılarında trajedi ile sonuçlanmaktadır. Ülkelerindeki savaş ve çatışmalar nedeniyle yerinden edilen milyonlarca insan, hayatta kalabilmek için sığınacak güvenli bir liman aramaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) rakamlarına göre 2013 itibarıyla savaş, zulüm ve çatışmalar nedeniyle 50 milyonu aşkın insan yurtlarını terk etmiş, ülke içinde yerinden edilmiş veya sığınmacı durumuna düşmüştür.

Göç, sosyolojinin tam merkezinde durmaktadır. Klasik sosyologlardan başlayarak, toplumsal hareketlilik bütün sosyal teorilerin temelinde yer almıştır. Avrupa'da Sanayi Devrimi sonrasında kırdan kente doğru bir hareketlilik yaşanmıştır. Sanayi Devrimi ile seri üretime geçilmiş, artı değer oluşmuş, ticaret alanları genişlemiş, şehirler büyümeye başlamıştır. Kapitalizm büyüttüğü kentlerde toplumsal ilişkilerin yeniden kurulması gerekmiştir. Comte'un toplumsal statik ve dinamiği, Marx'ın artı değer ve sınıfı, Durkhem'in mekanik ve

organik dayanışması, Tönnies'in cemaat ve cemiyeti gibi kavramsallaştırmalar, göç ve kentleşmenin getirdiği toplumsal yapıdaki değişmelerin sosyolojik birer yorumu olarak okunabilir.

Göç, başta sosyoloji olmak üzere, antropoloji, tarih, coğrafya, demografi, ekonomi, siyaset ve uluslararası ilişkiler gibi birçok sosyal bilim dalının ortak çalışma alanıdır. Sistematik olarak göç sosyolojisi içinde tanımlanabilecek çalışmalar Ravenstein'in 1885'te geliştirdiği göç yasalarına ve Chicago Okulu'nun kent çalışmalarına kadar geriye götürülebilir. 1892'de sosyoloji kürsüsünün kurulduğu Chicago Üniversitesi, özellikle iki dünya savaşı arasındaki çalışmalarıyla, günümüze kadar etkisini sürdüren göç ve kentleşme teorilerinin odak noktalarından olmuştur.

Bugün dünyada her iki kişiden biri kentlerde yaşamaktadır. Oysa bir asır öncesine kadar, dünya nüfusunun %80'den fazlası kırlarda yaşamaktaydı. Kentlerde yaşayanların oranı 1800'de %3, 1900'de ise %15'ti. Sanayileşmeyi erken yaşayan Avrupa ülkelerinde bile, kentleşme oranı ancak II. Dünya Savaşı sonrasında %50'yi geçmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında dinamikler ve Türkiye'nin çok partili siyasal hayata geçişi kentleşme sürecini tetiklemiştir. Cumhuriyet'in ilanından 1950'ye kadar kentleşme oranı sadece 1 puan artarak % 24 olurken, bu tarihten sonra kentleşme hızlanmış, 1960'ta %32'ye, 1980'de % 44'e, 2000'de %65'e, 2012'de ise %77'ye yükselmiştir.

Türkiye'de iç göç süreci büyük ölçüde zincirleme göç biçiminde işlemiştir. Önce ailenin büyük oğlu kente göçmekte, işe yerleşip bir mekan tutunca diğer kardeşlerini ve akrabalarını da yanına almaktadır. Kartopu etkisi gösteren zincirleme göç, kentte akrabalık ve hemşehrilik ağlarının kurulmasıyla yarı formal bir hâl almakta ve hemşehri dernekleri üzerinden göç süreci işlemeye devam etmektedir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra onlarca yeni devlet kurulurken, yakılıp yıkılan ülkelerin yeniden inşası için yine bir göç süreci yaşanmıştır. Bu defaki göç ise daha çok gönüllü denebilecek işgücü göçü olarak karşımıza çıkmaktadır. Başta Almanya olmak üzere, gelişmiş Batı ülkeleri, önce Güney ve Doğu Avrupa ülkelerinden sonra ise Türkiye'den geçici bir süre çalışmak üzere misafir işçiler (*Gastarbeiter, guest worker*) almaya başlamıştır. Ancak Türkiye'den 1960'larda başlayan işgücü göçü, 1970'lerde aile birleşmeleriyle sosyal göçe, 1980'lerde 12 Eylül darbesi sonrası siyasal göçe, 1990'larda ise terör nedeniyle etnik göçe dönüşerek yarım asrı geride bırakmıştır. 2000'li yılların ortalarından itibaren Türkiye'deki demokratik ve ekonomik gelişmeler sonucunda sınırlı da olsa bir tersine göç yaşanmakla birlikte, halen 4 milyondan fazla Türkiye kökenli insan Avrupa ülkelerinde yaşamaktadır.

Türkiye aynı zamanda uluslararası göç yollarının tam ortasında bulunmak-

tadır. Coğrafi konumu itibariyle Doğu ile Batı arasında bir köprü vazifesi gören önemli bir transit ülkedir. Ancak 11 Eylül'den sonra Batı'da yabancılara, özellikle Müslümanlara karşı başlayan ayrımcı ve ırkçı tutumların yanı sıra Avrupa ülkelerinin son on yılda ardı ardına gelen finansal krizlerden çok fazla etkilenmeleri, buna karşılık Türkiye'nin ekonomik durumunun gelişmesi gibi etmenler sonucunda Türkiye "transit ülke" konumundan "hedef ülke" konumuna doğru bir değişim geçirmeye başlamıştır. Bu değişim etkisini her geçen gün daha fazla hissettirmekte ve başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerdeki yabancı göçmenlerin sayısı hissedilir biçimde artmaktadır.

Türkiye'ye yönelen göçler, Türkiye'deki iç göçün devam etmesi ve yurtdışındaki Türklerin araştırmacıların dikkatini çekmesi gibi bir dizi neden, son yıllarda göç çalışmalarının yükselen bir trend olmasını beraberinde getirmiştir. Göçün popüler bir konu olmaya başlamasıyla çok sayıda bilim adamı ve akademisyen bu alanda çalışmaya başlamıştır. Çeşitli üniversitelerin bünyesinde Göç Araştırma Merkezleri kurulmuş, birçok sosyoloji bölümünde göç sosyolojisi dersi verilmeye başlanmıştır. İç göç alanında Mübaccel Kıray ve öğrencisi İlhan Tekeli, dış göç alanında ise Nermin Abadan Unat Türkiye'deki göç çalışmalarının öncü isimleri olarak burada sayılmalıdır. Üniversitelerin ardından, bürokraside de göç konusu önem kazanmış ve 2013 yılı içerisinde İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde Göç Sosyolojisi dersi ilk kez 2012-2013 Eğitim Öğretim Yılı'nda müfredata girmiştir. Ve nihayet *Sosyoloji Dergisi*'nin elinizdeki 27. sayısının da Göç Özel Sayısı olması kararlaştırılmıştır. Yazı çağrımızın ilan edilmesi ile birlikte tamamına burada yer veremediğimiz çok sayıda makale elimize ulaşmıştır. Bunlardan, önce Yayın Kurulu, sonra hakemlerin onayından geçen 19'u dergimizde yayımlanmıştır.

Göç olgusuna farklı açılardan yaklaşan bu makaleler; Türkiye'de iç göç, Türkiye'ye göçenler, "gurbetçiler", Avrupa'da göçmen olmak ve diğer konular şeklinde sıralanmıştır.

"Yoğun Göç Almış Metropollerde Etniklik ve Öteki ile İlişki" başlıklı makalesinde Betül Duman, Mayıs 2011-Şubat 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilen ve TÜBİTAK tarafından da desteklenen "Sosyal Kaynaşma Bağlamında Kürt Meselesi" projesi kapsamında Adana, Mersin ve Antalya'da yapılan 451 anket ile Mersin'de yapılan 39 görüşmeden elde edilen verileri kullanarak, yoğun etnik göç almış metropollerde farklı etnik gruplar arası karşılaşmaların tayin edici olup olmadığını sorguluyor.

Altay İltan Aktürk, Aylin Yakupoğlu, Dilek Çelik ve Gökhan Oral tarafından kaleme alınan ve Kayseri örneği üzerinden "kentleşme-şiddet ilişkisi"ne odaklanan ortak makale, kentleşme, kentleşme ve göç bağlamında Kayseri

ilinde işlenen suçları değerlendiriyor. Makalede, kentte işlenen suç oranını azaltmak için; göç ile gelen kültürel yapıların ve bireylerin risk faktörlerinin analiz edilmesi, sosyal destek ağlarının güçlendirilmesi, aşamalı entegrasyon mekanizmalarının oluşturulması ve bireye özgü başa çıkma becerilerinin desteklenmesinin yararlı olacağı savunuluyor.

“Nüfus Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Beypazarı” makalesinde, doğal ortam şartları ile çeşitli sosyo-ekonomik faktörlerin etkisi altında gerçekleşen göçlerin, Beypazarı'nın nüfus yapısında önemli değişikliklere neden olduğuna dikkat çekilmektedir. Aylin Yaman Kocadağlı'ya ait makale, Beypazarı ilçesinin nüfusunu, göç sosyolojisinin en yakın komşularından olan beşeri coğrafya disiplininin bakış açısından ele almaktadır.

“Dayanışma Ağları Üzerinden Eskişehir’de Siyaset ve Göçmenlik Algısı” başlıklı makalede, 2013 yılı Nisan ayı içerisinde, yarı yapılandırılmış soru formları ile yürütülen 10 derinlemesine görüşme yoluyla elde edilen verilerden yola çıkılarak, Eskişehir’deki göçmenlik algısı, genel ve yerel seçimlerde göçmenliğin belirleyici bir unsur olup olmadığı, siyasi partilerin ve göçmen dayanışma ağlarının *siyasi temsil* bağlamında birbirlerini nasıl değerlendirdikleri ele alınmaktadır.

Güliz Erginsoy’un “A Tribute to the Nineteenth Anniversary of the Lausanne Treaty: Immobilized and Mobilized Narratives from Imbros to Gökçeada” başlıklı makalesi, 1923 Lozan Anlaşması ve Türkiye’deki Rumlarla Batı Trakya’daki Türkler Hakkında Ek Nüfus Mübadelesi Protokolü sonucunda ortaya çıkan ulus aşırı gruplar, yarı-zamanlı vatandaşlıklar, diaspora, zorunlu göç, mülteciler ve sığınmacılar gibi olguları, “İmroz’dan Gökçeada’ya sabitleştirilmiş ve hareketli anlatılar” a dayanarak inceliyor.

Gökçe Bayındır Goularas, yerel kimliklerin korunmasında ortak hafızanın önemi üzerinde durduğu makalesinde, mübadeleye tabi tutulan Müslüman halkların, nüfus yapısının heterojenliğine rağmen ortak bir hafıza oluşturdularına; kuşaktan kuşağa aktarılan bu ortak hafızanın, grup içi farklılıklara rağmen yerel kimliklerin günümüze kadar korunup yaşatılmasında etkili olduğuna dikkat çekiyor.

“Karşı İstikametten Göç: Türkiye’deki Yüksek Vasıflı Alman Kadınlar”, yazar Barbara Pusch tarafından iki yıl boyunca İstanbul’da yürütülen ampirik çalışmaya dayanıyor: “İstanbul Calling: Yüksek vasıflı Türkiye kökenli olan ve olmayan Alman vatandaşı kadınların ulus aşırı iş ve yaşam dünyaları”. Makalede, bu kadınların Türkiye’ye geliş nedenleri, emek piyasasına uyum süreçleri, ulus aşırı tutumları ve sosyo-kültürel ağlarını mercek altına alıyor.

Ayla Deniz ve E. Murat Özgür, “Antalya’daki Rus Gelinler: Göçten Evliliğe, Evlilikten Göçe” makalelerinde Rus kadınlarla Türk erkeklerin arasındaki evlilik göçünün nasıl işlediğini, nicel ve nitel yöntemlere dayalı özgün bir saha

çalışması yürüterek ele alıyorlar.

Selda Adiller, “Alikoç Köyü (Makedonya) Özelinde Kadının Evlilik Göçü” makalesinde evlilik aracılığıyla Makedonya’dan Türkiye’ye yaşanan kadın göçünü antropolojik bir yaklaşımla inceliyor. Adiller, 2010-2011 yılları arasında gerçekleştirdiği altı aylık alan araştırması sonucunda elde edilen bilgileri, kadının göç olgusu içindeki niteliği ve önemini ortaya koymakta kullanıyor.

Ulaş Sunata, “Göçmen İşçinin Sıla Hasreti: Bir Yabancılaşma Hikâyesi” makalesinde, göç çalışmalarındaki *toplumsal soyutlamayı* ve kullandığı terminolojiyi kritik ediyor ve göç fenomenini analiz edebilmek için bir diğer kavramsallaştırmayı öneriyor: *toplumla ilişkide kişisel soyutlama*. Çalışma, toplumla ilişki içerisinde kişisel soyutlamaya uygun olan üç temel sosyal tipi –Simmel’in *yabancı* (*stranger*), Park’ın *marjinal adamı* (*marginal man*) ve Siu’nun *misafiri* (*sojourner*)– göç çerçevesinde yeniden değerlendiriyor ve özellikle göçmen işçiyle karşılaştırarak onun sıla hasreti konusuna odaklanıyor.

Başak Bilecen, İngilizce ve Türkçe versiyonlarına yer verdiğimiz “Transnational Family Networks of Migrants from Turkey in Europe / Avrupa’daki Türkiyeli Göçmenlerin Ulusaşırı Aile Ağları” makalesinde, ulusaşırı ailelerin ağlarının incelenmesi, göç ve göçmenlerin sınırlar ötesi toplumsal pratiklerinin ayrılmaz bir parçası olan enformel sosyal korunma stratejileri arasındaki ilişkileri ortaya koyuyor.

Serhat Güney, Cem Pekman ve Bülent Kabaş, genç kuşak Alman-Türklerinin Berlin’deki müzik üretiminin dinamiklerini inceliyorlar. Araştırmacılara göre özellikle 2000’li yıllardan sonra genç Türk göçmen kuşak Berlin’in çokkültürlü müzik sahnesinde daha görünür hale gelmiş, önceki kuşakların anavatan odaklı “kültürel” müziğinden ayrışarak özellikle elektronik müzik alanında daha “evrensel” bir üretime kaymıştır.

Ayşe Mahinur İnan, yüksek lisans kapsamında Avustralya’da yürüttüğü saha çalışmasından elde ettiği verilerle yazdığı “The Effect of Settlement Duration on Integration Levels of Turkish Immigrants in Australia” makalesiyle dergimize katkı sunuyor. Sydney’de 152 Türk göçmene uygulanan anket sonuçlarına dayanan araştırmaya göre, göç edilen ülkede yaşama süresi ile doğrudan ilişkili olan entegrasyon, çokkültürlü toplumların uyumlu-ahenkli bir yapıya kavuşması için olmazsa olmaz bir olgu.

Hasan Güler’in “Ağrılı Göçmenlerin Fransa’ya Tutunma Stratejileri” başlıklı çalışması, Ağrılı göçmenlerin Fransa’nın Paris şehrine yaptığı göç süreci ve yeni yaşamlarına tutunurken ne tür stratejiler geliştirdikleri irdelemektedir.

Kadir Canatan, Avrupa toplumlarının göç algılarını ve göçmenliğe karşı tutumlarını sosyolojik bir yaklaşımla ele alıyor. II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan göç hareketleri Avrupa ülkelerini birer göç toplumu haline getirmiştir. Dönemsel olarak göçlerin yoğunluğu değişse de süreklilik arz et-

mesi, Avrupa ülkelerini daha seçici davranmaya, zaman zaman da yasaklayıcı politikalar geliştirmeye zorlamıştır. Sadece resmi politikalar değil, Avrupa toplumları da giderek daha kuşkucu bir tavır takınmaktadır. Makale, Avrupa toplumlarının göç karşısındaki tutumlarını, Avrupa Sosyal Araştırması (2008)'na dayanarak inceliyor.

Leon Moosavi'nin makalesi, Batı Avrupa'da yaşayan Müslümanların İslamofobi sebebiyle marjinalleştirilmek istendiği hipotezini İngiltere özelinde araştırıyor. Tony Blair'in İşçi Partisi hükümetinin 2001 ve 2007 yılları arasındaki konuşmalarında Müslümanları ve İslam'ı nasıl sunduklarını inceliyor ve bu temsillerin sık sık İslamofobik bir karakter taşıdığını iddia ediyor. Makale ayrıca çok kültürlülük, Britanyalılık, entegrasyon ve terörizm gibi ilişkili meseleleri çevreleyen söylemi ele alıyor. Çalışmada İslam ve Müslümanlara dair genellemeler, faraziyeler ve stereotiplerden müteşekkil bir İslamofobi'nin bu konuşmalarda bulunduğu savunuluyor.

Ülkü Güney'in "British Asian Youth, Urban Protests and Local Belongingness" başlıklı çalışması da yerel mekânın özellikle göçmen kökenli gençlerin aidiyet duyguları ve kimlik inşaları üzerinde önemli bir etkisi olduğunu vurguluyor. Makale özelinde, yerel mekân deneyimlerinin Britanya-Asyalı gençlerin kimlik oluşum sürecini nasıl etkilediği tartışılmaktadır.

Sosyometri öncelikli konu olarak işçi, öğrenci, tutuklu vb. kişiler ve gruplar arası ilişkileri alan ve bu ilişki biçimlerindeki sosyal, kültürel ve psikolojik etmenlerin ölçümüne dair teknikler ve metotlar geliştiren bir bilim dalı. Aynur Erdoğan'ın sosyometrinin ABD'de bilimsel bir disiplin olarak doğuş koşullarına ve 1930'lardan 1950'lere gelişim seyrine odaklanan makalesi bu bilim dalını eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutuyor.

Dergimize makaleleri ile destek veren yazarlarımıza, kıymetli önerileri ile yazarlarımızın makalelerini değerlendiren hakemlerimize, derginin içerik ve biçim olarak olgunlaşmasında emeği geçen arkadaşlarımıza teşekkür ediyoruz.

2014 yılında yayımlanacak 28. ve 29. sayılarımız "Türkiye'de Sosyolojinin 100. Yılı" Özel Sayıları olacak. Haziran ve Aralık 2014'te yayımlanacak 100. Yıl sayılarına da siz değerli akademisyenlerimizin katkılarını bekliyoruz.

Yusuf Adıgüzel

Editör